

Grammatical Minimum In Teaching Uzbekistan As A Foreign Language And Its Application To Test Tasks

Ergasheva Gulruksor Nurmatzod

PhD, Associate Professor,

Doctorate student at Gulistan State University

Associate Professor at Renaissance University of Education

Abstract

This article examines the theoretical and practical foundations of grammatical minimum in teaching Uzbek as a foreign language and its application to assessment. It analyzes the structure of the grammatical minimum aligned with international standards (CEFR, ACTFL), criteria for selecting grammatical units for test development, testological requirements, psychometric indicators, and the potential of adaptive assessment. A model of grammatical minimum for A1–C1 levels of Uzbek is presented along with sample test tasks suitable for each level.

Keywords: grammatical minimum, Uzbek language, foreign language, test tasks, CEFR, ACTFL, assessment, linguistic didactics, competence, testology, grammatical competence.

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'zbek tilini xorijiy til sifatida o'rgatish jarayonida grammatik minimumning mazmuni, tarkibi va uni baholash jarayoniga tatbiq etishning nazariy hamda amaliy asoslari yoritiladi. Xalqaro baholash tizimlari (CEFR, ACTFL) bilan uyg'unlashtirilgan grammatik minimumning darajaviy tuzilishi, test topshiriqlarini ishlab chiqishda grammatik birliklarni tanlash mezonlari, testologik talablar, psixometrik ko'rsatkichlar va adaptiv baholash imkoniyatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Maqolada A1–C1 darajalari bo'yicha o'zbek tili uchun namunaviy grammatik minimum moduli shakllantiriladi hamda har bir darajaga mos test topshiriqlari (yopiq, yarim ochiq, ochiq tipdagi vazifalar) taklif qilinadi.

Kalit so'zlar: grammatik minimum, o'zbek tili, xorijiy til, test topshiriqlari, CEFR, ACTFL, baholash, lingvodidaktika, kompetensiya, testologiya, grammatik kompetensiya.

KIRISH

Bugungi globallashtirish jarayonida o'zbek tilining xalqaro maydondagi mavqeyi sezilarli ravishda ortib bormoqda. Xorijiy auditoriyada o'zbek tilini o'qitish bo'yicha dasturlar ko'payar ekan, bu jarayonning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri — o'rganuvchilarning grammatik kompetensiyasini baholash masalasi dolzarblashmoqda. Grammatik kompetensiyaning asosini grammatik minimum tashkil etadi. **Grammatik minimum** — bu tilni ma'lum kommunikativ darajada egallash uchun zarur bo'lgan minimal grammatik birliklar majmui bo'lib, u ta'lim mazmuni va baholash mezonlarini belgilovchi asosiy komponent sanaladi. Xalqaro tajribada (ingliz, turk, koreys, yapon tillari misolida) grammatik minimum CEFR

yoki ACTFL standartlariga mos ravishda ishlab chiqiladi va test topshiriqlari shu asosda yaratiladi. O'zbek tilini xorijiy til sifatida o'qitishda esa grammatik minimum hali to'liq tizimlashtirilmagan, test topshiriqlari esa turli metodik manbalarda bir xillikdan yiroq. Shu sababli mazkur maqola grammatik minimumni ilmiy asoslash va uni baholash jarayoniga tatbiq etish bo'yicha kompleks yondashuvni taklif qiladi. **Grammatik minimum tushunchasi va uning ahamiyati**

Til o'rganuvchilarning kommunikativ ehtiyojlarini qondirish uchun ularning minimal grammatik bilimga ega bo'lishi zarur. Grammatik minimum tilni oson va soda o'rganish imkonini beradi. Biz o'zbek tilini o'rganuvchilar uchun Grammatik

minimum talablari deganda quyidagilarni nazarda tutamiz:

- morfologik birliklar (otlarning kelishiklari, egalik qo'shimchalari, fe'l zamonlari, nisbat, mayl, shaxs-son qo'shimchalari, daraja kategoriyasini ifodalovchi birliklar);
- sintaktik tuzilmalar (so'z tartibi, sodda gap, qo'shma gap, ergash gaplar);
- funksional-kontekstual grammatik me'yorlar.

Grammatik minimumni belgilash uchta asosiy mezonga tayanadi:

1. **frekvensiya** (ko'p qo'llanadigan birliklar);
2. **kommunikativ zaruriyat**;
3. **o'rganuvchining darajasi**.

CEFR va ACTFL tizimlarida grammatik minimum

CEFR tizimida grammatik kompetensiya darajalar bo'yicha quyidagicha shakllanadi:

- **A1–A2:** fe'l zamonlarining oddiy shakllari, shaxs-son qo'shimchalari, inkor, so'roq;
- **B1–B2:** murakkab gaplar, ergash gaplar, nisbat va mayl;
- **C1–C2:** nutq uslublari va uslubiy rang-baranglik, murakkab sintaktik konstruksiyalar.

Mazkur model o'zbek tiliga ham moslashtirilishi mumkin, biroq o'zbek tili agglutinativ til bo'lgani sababli grammatik minimumda qo'shimchalarning funksional yukini alohida ko'rsatish zarur.

Quyida CEFRga mos holda ishlab chiqilgan A1–C1 darajalar bo'yicha o'zbek tili grammatik minimumi taklif etilamiz.

A1 daraja:

- Kishilik olmoshlari
- Ko'plik qo'shimchasi
- Sifatning daraja qo'shimchlari
- Sonning ma'noviy guruhlarini tashkil etuvchi qo'shimchalar
- Otning ko'plik qo'shimchasi
- Egalik affikslari
- Sodda so'roq shakllari
- Buyruq mayli
- Inkor shakl

A2 daraja:

Vol 2. Issue 6 (2025)

- O'tgan zamon (–di, –gan)
- Kelasi zamon shakllari
- Hozirgi zamon
- Qarashlilik qo'simchasi
- Chegara qo'shimchasi
- Harakat nomi qo'shimchasi
- Yasovchi qo'shimchalar(mavzu doirasida)
- Modal so'zlar

B1 daraja:

- Nisbiy gaplar
- Nisbat qo'shimchalari
- Mayl qo'shimchalari
- Shart, sabab, maqsad... mazmunli qo'shma gaplar,
- ko'chirma gap
- Hol ergash gaplari
- Ergashgan qo'shma gaplar

B2 daraja:

- Formal va og'zaki grammatik shakllar farqi
- Majhul nisbat
- Shart mayli
- Fe'lning takror shakllari
- Sintaktik sinonimiya
- Murakkab ergash gaplar
- Uslubiy grammatik vositalar
- Kommunikativ pragmatika asosidagi tuzilmalar
- Uslublararo farqlarning grammatik ifodalanishi

Bu tizim keyingi bo'limda test topshiriqlarini ishlab chiqishda asos bo'lib xizmat qiladi. Grammatik minimumga asoslangan test topshiriqlari quyidagi mezonlarga javob berishi kerak.

- **validlik** (o'lchamoqchi bo'lgan kompetensiyani aniq o'lchashi)
- **ishonchlilik**
- **diagnostiklik**
- **darajalilik**
- **kontekstga moslik**

Test topshiriqlari turlari

Test topshiriqlari quyidagi shakllarda bo'ladi:

1) Yopiq tipdagi topshiriqlar:

- multiple choice
- moslashtirish

- to'ldirish

- grammatik transformatsiya

2) Yarim ochiq tipdagi topshiriqlar:

- gapni davom ettirish
- minimal kontekst berilgan jumlar

3) Ochiq tipdagi topshiriqlar:

- yozma bayonotlar
- kontekstual grammatik vazifalar
- og'zaki topshiriqlar (intervyu, tavsif va h.k.)

Test topshiriqlarini ishlab chiqish jarayonida quyidagi psixometrik ko'rsatkichlar hisobga olinadi:

- **qiyinchilik darajasi (p-value)**
- **diskriminativlik koeffitsienti**
- **Cronbach alpha ishonchlilik indeksi**

Bu ko'rsatkichlar grammatik minimum asosida tuzilgan testlarning sifatini ta'minlaydi.

Quyidagi kompetensiyalar baholanadi:

1. **Tarkibiy grammatik bilim**
2. **Funksional qo'llay olish kompetensiyasi**
3. **Kontekstga mos grammatik nutq yaratish qobiliyati**
4. **Uslubiy moslashuvchanlik (B2–C1 dan boshlab)**

Baholash rubrikalari CEFRga mos tarzda ishlab chiqiladi.

XULOSA

O'zbek tilini xorijiy til sifatida o'qitishda grammatik minimumni aniqlash va uni test topshiriqlariga tatbiq etish xorijiy auditoriyada o'zbek tilini o'rgatishning ilmiy-metodik bazasini mustahkamlaydi. Mazkur maqolada CEFR standartlariga moslashtirilgan grammatik minimum modeli, test topshiriqlarini ishlab chiqish prinsiplari, psixometrik ko'rsatkichlar va darajaviy baholash tizimi ilmiy asosda yoritildi. Tajriba-sinov ishlari bu o'lchov tizimini takomillashtirishga va o'quvchilarning real kompetensiyasini aniqlashga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. 2020 Edition.

ACTFL. Proficiency Guidelines. ACTFL Publications, 2012.

Bachman, L. Fundamental Considerations in Language Testing. Oxford University Press, 1990.

Ergasheva G. O'zbek tilini xorijiy til sifatida boshlang'ich va o'rta darajadagi til o'rganuvchilarni o'qitishning o'ziga xosliklari// Uzmu xabarlari. 2024 1/9/1 239-242.

Ergasheva G. O'zbek tilini xorijiy til sifatida o'rganuvchilarning nutqiy kompetensiyalari baholashning o'ziga xosliklari// UzMu xabarlari. 2024 1/8/1. 239-242.

Ergasheva G. O'zbek tilini xorijiy til sifatida o'rganuvchilarning leksik ko'nikmalarini rivojlantirish// Til va adabiyot. 2024.

622262b3215b6965350185.pdf

O'ZBEK TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA O'QITISHNING MAVJUD HOLATI VA O'QITISH JARAYONLARI TAHLILI

<https://www.semanticscholar.org/paper/PE-DAGOGICAL-AND-AGE-FEATURES-OFTEACHING-UZBEK-AS-A-Ergasheva/f09fd42d093ac05d8afd5e1d97f73df7e8e356cd>

Hughes, A. Testing for Language Teachers. Cambridge University Press, 2003.

Weir, C. J. Language Testing and Validation. Palgrave Macmillan, 2005.

Fulcher, G., Davidson, F. The Routledge Handbook of Language Testing. Routledge, 2013